

ДЕМОГРАФІЧНІ ВТРАТИ ВІД ГОЛОДОМОРУ 1932–1933 РР. У КРАСНОКУТСЬКОМУ РАЙОНІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Сучасна Україна є постгеноцидною країною. Голодомор 1932–1933 рр. став найбільшою демографічною катастрофою в історії України. Менше, ніж за рік у часи Голодомору загинуло більше українців, ніж були втрати сільського населення України під час бойових дій Другої світової війни, коли фронт протягом 1941–1944 рр. двічі прокотився територією України. Голодомор 1932–1933 рр. став ефективним засобом політики сталінського тоталітарного режиму, спрямованого на упокорення українців. Знищення українських селян голодом у 1933 році супроводжувалося масовими репресіями проти української еліти, припиненням політики «українізації» та поверненням до традиційної політики російщення України.

Серед 7-ми тодішніх областей УСРР, найбільших демографічних втрат від Голодомору 1932–1933 рр. зазнала Харківська область, поряд з Київською. Голодомор охопив усі без винятку 83 райони області, серед них Краснокутський. Перепис населення 17.12. 1926 року проводився напередодні насильницької колективізації та Голодомору 1932–1933 рр. Опублікування, заборонених за радянських часів статистичних матеріалів перепису

населення 06.01. 1937 року надало можливість провести аналіз змін чисельності населення окремих районів Харківщини за 1926–1937 рр. («Доповідна начальника управління народногосподарського обліку Держплану УСРР Асаткіна «Про попередні результати перепису населення» від 15.01. 1937 року») до ЦК КП(б)У та СНК УСРР [1, С. 381–403].

За радянських часів тема Голодомору 1932–1933 рр. була табуована, а тому і результати перепису населення 1937 року були засекречені, бо в них фіксувалося значне скорочення чисельності населення України, порівняно з переписом 1926 року. За останні 30 років в Україні з'явилося значне число наукових праць, присвячених демографічним втратам спричиненим Голодомором 1932–1933 рр. Важливе значення має науковий доробок за цією тематикою В.І. Марочка [2], В.І. Сергійчука [1], С.В. Кульчицького [3]. У 2008 році опубліковано, а в 2018 році перевидано «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Харківська область» [4].

Мета статті: на основі аналізу статистичних матеріалів переписів населення 1926 та 1937 рр. та обліку населення на 01.01. 1932 року [1, С.381] визначити зміни чисельності населення Краснокутського району за двома періодами: 1926–1931 рр. та 1932–1937 рр., а також у цілому за 1926–1937 рр., що сприятиме виявленню демографічних втрат району населення від Голодомору 1932–1933 рр., проведені розрахунки надано у таблиці [5].

Краснокутський район створено 07.03. 1923 року у складі Богодухівської округи Харківської губернії на основі об'єднання Краснокутської, Качалівської, Мурафської та Пархомівської волостей колишнього Богодухівського повіту [6]. У 1928 році до складу Краснокутського району приєднано Колонтаївський район, який створено 07.03. 1923 року шляхом об'єднання колишніх Колонтаївської та Костянтинівської волостей Богодухівського повіту [6]. Перепис населення 1926 року проводився окремо за Краснокутським та Колонтаївським районами, а перепис населення 1937 року в межах тогочасного Краснокутського району.

За 1-й період (1926–1931 рр.) чисельність населення Краснокутського району (разом з Колонтаївським) збільшилася з 71,2 тис. осіб до 76,8 тис. осіб, тобто на 7,86% (5,6 тис. осіб), попри насильницьку колективізацію та розкуркулення 1929–1931 рр. Без цих втрат приріст чисельності населення Краснокутчини був би ще більшим. Щорічний приріст чисельності населення району за ці 5 років досягав 1,57% (1,1 тис. осіб) [5]. Це зростання було забезпечено насамперед високим рівнем народжуваності, що сприяло природному приросту чисельності населення. Якби не було розкуркулення, то зростання чисельності населення у цьому районі за 1-й період був би ще вищим – не менше 2% щорічно. Доволі значною була також у Краснокутському районі і густина (щільність) населення. До того ж, за 1926–1931 рр.

густота населення у цьому районі збільшилася з 69,5 осіб на 1 км² до 74,9 осіб та 1 км², тобто на 7,8% (5,4 особи на 1 км²) [5].

На відміну від 1-го періоду (1926–1931 рр.), коли спостерігався досить помітний приріст чисельності населення, за 2-й період (1932–1937 рр.) відбувалося значне скорочення чисельності населення Краснокутського району якраз внаслідок Голодомору 1932–1933 рр. Зокрема, якщо на 01.01. 1932 року чисельність населення Краснокутського району досягала 76,8 тис. осіб, то на 06.01. 1937 року скоротилася до 54,0 тис. осіб, тобто на 29,68 % (22,8 тис. осіб), або майже на третину. За цей же час помітно знизилася також і густота (щільність) населення у цьому районі: з 74,9 осіб на 1 км² до 52,7 осіб на 1 км², тобто на 29,6 % (22,2 осіб на 1 км²) [5].

Однак, реальні людські втрати від Голодомору 1932–1933 рр. у Краснокутчині були ще більшими, бо скорочення чисельності населення за 1932–1937 рр. не враховувало незначний приріст чисельності населення у перші постгеноцидні роки (1934–1936 рр.), а особливо переселення на терени району мігрантів: 750 родин із Центрально-Чорноземної області Російської Федерації у листопаді-грудні 1933 року, відповідно до таємної (з грифом «не подлежить оглашению») Постанови РНК СРСР від 25.10. 1933 року «Про переселення в Україну 21.000 сімей колгоспників» [1, С. 192] та 300 родин з прикордонних районів тодішніх Київської та Вінницької областей у 1935 році. Загальне число переселенців складало у районі не менше 5,2 тис. осіб.

Переселення такого значного числа мігрантів на терени Краснокутчини не було випадковим. Голодомор винищив так багато українських селян, що не вистачало робочих рук. До того ж, таке масове переселення стало можливим, бо Голодомор «звільнив» від господарів багато хат, де й було розселено нових переселенців, які значно поліпшили свої побутові умови. Без урахування переселенців (5,2 тис. осіб), чисельність населення району у 1937 році складала лише 48,8 тис. осіб, а не 54,0 тис. осіб [5]. Тобто, кожен 10-й мешканець Краснокутчини у 1937 році належав до недавніх мігрантів – переважно росіян.

Масове переселення росіян на терени Краснокутчини, як і інших сільських районів України, свідчить про політику сталінського тоталітарного режиму, щодо змін етнічного складу населення на користь росіян, точніше заміну українців, винищених Голодомором, на росіян. Однак, за 2–3 покоління поодинокі представники дисперсно розселеної російської етнічної меншини у Краснокутчині зазнали природної мовної та етнічної асиміляції з боку української етнічної більшості.

Тому, якщо не враховувати переселенців, переважна більшість серед яких були росіянами, яких сталінський режим розселив у хатах, вимерлих від Голодомору українців, чисельність населення Краснокутського району за 1932–1937 рр. скоротилася на **36,46% (28,0 тис. осіб)**, з 76,8 тис. осіб до 48,8 тис. осіб, *тобто більше, ніж на третину*. Без урахування переселенців, то за 1926–1937 рр. густина населення у

Краснокутчині істотно знизилася: з 74,9 осіб на 1 км² до 47,6 осіб на 1 км², тобто на 36,4% (27,3 осіб на 1 км²) [5].

Незважаючи на значне зростання чисельності населення Краснокутського району за 1926–1931 рр., інтенсивне скорочення його чисельності населення за 1932–1937 рр. призвело до того, що і в цілому за 1926–1937 рр. спостерігалось також зменшення загальної чисельності населення району. Так, за цей час чисельність населення Краснокутчини зменшилася з 71,2 тис. осіб до 54,0 тис. осіб, тобто на 24,15% (17,2 тис. осіб), або майже на четверть. Якщо не враховувати переселенців, то скорочення чисельності населення Краснокутчини виявилось ще більш інтенсивним – на 31,46% (22,4 тис. осіб), тобто майже на третину, з 71,2 тис. осіб до 48,8 тис. осіб [5].

За 1926–1937 рр., внаслідок помітного скорочення чисельності населення, зазнала скорочення і густота (щільність) населення у Краснокутському районі з 69,5 осіб на 1 км² до 52,7 осіб на 1 км², тобто на 24,1% (16,8 осіб на 1 км²). Без урахування переселенців, густота населення у Краснокутчині за 1926–1937 рр. знизилася ще помітніше: з 69,5 осіб на 1 км² до 47,6 осіб на 1 км², тобто 31,5% (21,9 осіб на 1 км²), тобто майже на третину [5].

Величезні втрати населення були спричинені тим, що 14 листопада 1932 року Краснокутчину, як і більшість районів тодішньої Харківської області, постановою бюро Харківського обкому ЦК КП(б)У віднесено до районів «занесених на «чорну

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

дошку» [4., С. 1008]. Тобто, населення району опинилося у «гетто» і було приречене на масове вимирання.

Висновки. Таким чином, внаслідок Голодомору 1932–1933 рр. Краснокутський район поніс досить значні демографічні втрати. Таке інтенсивне скорочення чисельності населення та зниження густоти (щільності) населення призвело до масового заселення району переселенцями, насамперед з Росії, які поселялися в хатах знищених Голодомором 1932–1933 рр. українців. За переписом населення 1926 року частка українців серед усього населення Краснокутського району досягали 98,6%, а серед усього населення Колонтаївського району – 98,8%. Отже, Голодомор 1932–1933 рр. у Краснокутщині, як і цілому в тодішній УСРР, дійсно став геноцидом українського народу. За «сухою» статистикою демографічних втрат від Голодомору 1932–1933 рр. трагічні долі мільйонів українських селян, коли були знищені цілі родини, від яких не залишилося жодного нащадка, внаслідок політики геноциду, яку свідомо проводив сталінський тоталітарний режим.

**Таблиця 1 – Зміни чисельності та густоти населення
Краснокутського району за 1926–1937 рр.**

	1926	1932	1937	1937*	1926-1931		1932-1937	
	тис. осіб	тис. осіб	тис. осіб	тис. осіб	тис. осіб	%	тис. осіб	%
Чисель- ність	71,2	76,8	54,0	48,8	5,6	7,86	-22,8	- 29,68
	осіб на 1 км ²	осіб на 1 км ²	осіб на 1 км ²	осіб на 1 км ²	осіб на 1 км ²	%	осіб на 1 км ²	%

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

Густота населення	69,5	74,9	52,7	47,6	5,4	7,8	-22,2	29,6
-------------------	------	------	------	------	-----	-----	-------	------

Продовження таблиці.

	1926-1937		1932-1937*		1926-1937*	
	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%
Чисельність	-17,2	-24,15	-28,0	-36,46	-22,4	-31,46
	осіб на 1 км ²	%	осіб на 1 км ²	%	осіб на 1 км ²	%
Густота населення	-16,8	-24,1	27,3	-36,4	-21,9	-31,4

* без урахування переселенців

Список літератури: 1. *Сергійчук В. І.* Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид українства. Вишгород, ПП Сергійчук В.І. 2018. 432 с. 2. *Марочко В.І.* Енциклопедія Голодомору 1932-1933 років в Україні. Дрогобич, Коло. 2018. 576 с. 3. *Кульчицький С. В.* Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид: труднощі усвідомлення. Київ, Наш час. 2007. 424 с. *Кульчицький С., Єфіменко Г.* Демографічні наслідки Голодомору 1933 р. в Україні. *Всесоюзний перепис 1937 р. в Україні: документи та матеріали.* Київ, Інститут історії НАН України. 2003. 92 с. 4. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Харківська область. Харків, Золоті сторінки. 2018. 1023 с. 5. Таблиця. 6. Постанова ВУЦВК «Про адміністративно-територіальний поділ Харківщини». *Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-Селянського уряду України.* 1923. № 18 – 19. Арт. 313.

Bibliography (transliterated): 1.Serhijchuk V. I.

Holodomor 1932–1933 rr. iak henotsyd ukrainstva. Vyshhorod, PP Serhijchuk V.I. 2018. 432 s. 2.Marochko V.I. Entsyklopediia Holodomoru 1932-1933 rokiv v Ukraini.Drohobych, Kolo. 2018. 576 p. 3.Kul'chyts'kyj S. V. Holodomor 1932–1933 rr. iak henotsyd: trudnoschi usvidomlennia. Kyiv, Nash chas. 2007. 424 p. Kul'chyts'kyj S., Yefimenko H. Demorafichni naslidky Holodomoru 1933 r. v Ukraini. Vsesoiuznyj perepys 1937 r. v Ukraini: dokumenty ta materialy. Kyiv, Instytut istorii NAN Ukrainy.2003. 92 p. 4.Natsional'na knyha pam'iaty zhertv Holodomoru 1932–1933 rokiv v Ukraini. Kharkivs'ka oblast'. Kharkiv, Zoloti storinky. 2018. 1023 s. 5. Tablytsia. 6.Postanova VUTsVK «Pro administratyvno-terytorial'nyj podil Kharkivs'chyny». Zbirnyk uzakonen' ta rozporiadzhen' Robitnyche-Selians'koho uriadu Ukrainy.1923. № 18 – 19. Art. 313.

Скляр В. М.

ДЕМОГРАФІЧНІ ВТРАТИ ВІД ГОЛОДОМОРУ 1932–1933 РР. У
КРАСНОКУТСЬКОМУ РАЙОНІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Найбільші демографічні втрати від Голодомору 1932–1933 рр., поряд із Київщиною, мала і Харківщина. На основі аналізу статистичних матеріалів переписів населення 1926 та 1937 рр. виявлено інтенсивне скорочення чисельності населення Краснокутського району Харківської області. Внаслідок Голодомору 1932–1933 рр. Краснокутчина втратила майже третину всього населення. На місце винищених голодом українців

сталінський режим поселив мігрантів, насамперед росіян з Центрально- Чорноземної області Росії. Тому, безпосередні людські втрати від Голодомору у Краснокутському районі були ще більшими, бо перепис 1937 року враховував не лише населення, яке вижило після цієї демографічної катастрофи, але й недавніх переселенців. Голодомор 1932–1933 рр. у Краснокутському районі, як і на інших сільських теренах тодішньої УСРР, став геноцидом українства. Серед загальної чисельності населення Краснокутчини за переписом населення 1926 року частка українців досягала 99%.

Ключові слова: зміни чисельності населення, густина (щільність населення), Краснокутський район, Харківська область, переписи населення 1926 та 1937 рр., Голодомор 1932–1933 рр., демографічні втрати.

Sklyar V. M.

DEMOGRAPHIC LOSSES FROM THE HOLODOMOR OF 1932– 1933 IN KRASNOKUTSK DISTRICT OF KHARKIV REGION

The largest demographic losses from the Holodomor of 1932–1933, together with the Kyiv region, were also in Kharkiv region. On the basis of the analysis of statistical materials of the 1926 and 1937 census, an intensive reduction of the population of the Krasnokutsk district of Kharkiv region was revealed. As a result of the Holodomor of 1932–1933, the district lost almost a third of its population. In place of the extinct Ukrainians, the Stalinist regime settled the migrants, first of all,

Russians from the Central Black Earth region of Russia. Therefore, the immediate human losses because of the Holodomor in the Krasnokutsk region were even greater, because the 1937 census took into account not only the population that survived in this demographic catastrophe, but also recent migrants. The Holodomor of 1932–1933 in the Krasnokutsk district, like other rural areas of the then USSR, became a genocide of Ukrainian people. Among the total population of Krasnokutchyna at the 1926 census, the proportion of Ukrainians reached 99%.

Key words: population changes, density (population density), Krasnokutsk district, Kharkiv region, population census of 1926 and 1937, Holodomor of 1932-1933, demographic losses.

УДК 621.3 (09)+621.3 (477)

Тверитникова О. Є.,

Демідова Ю. Є.

м. Харків, Україна

З ДОСВІДУ ПІДГОТОВКИ ТА АТЕСТАЦІЇ НАУКОВИХ КАДРІВ ВИЩОЇ ТЕХНІЧНОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ

Інтеграційні процеси в галузі вищої технічної освіти актуалізують вивчення історичного досвіду становлення та розвитку системи підготовки та атестації аспірантів і докторантів, що сформувалася впродовж ХХ ст. у вищій технічній школі. Проблеми реформування й оптимізації системи підготовки кадрів